

Wonen in de Gouden Eeuw.

Lesbrief voor het VMBO-onderwijs.

De lesbrief **Wonen in de Gouden Eeuw** bestaat uit twee onderdelen:

1. Een inleiding op de 17de-eeuwse wooncultuur waarbij Rembrandt en zijn vroegere woonhuis aan de Jodenbreestraat centraal staan (met **2 opdrachten**).
2. Een bezoek aan Museum Het Rembrandthuis. Het museumbezoek is gratis, mits dit minimaal twee weken van te voren is aangevraagd bij de afdeling educatie.

Doel:

- * Leerlingen kennis laten maken met de wooncultuur van de 17de eeuw.
- * Leerlingen leren elementen uit de wooncultuur in hun historische context te plaatsen.
- * Leerlingen stimuleren te kijken en te vergelijken.

1. Inleiding

Wonen in Amsterdam in de Gouden Eeuw.

De 17de eeuw (de Gouden Eeuw) was voor de Noordelijke Nederlanden een periode van grote rijkdom. In 1602 werd de Verenigde Oost-Indische Compagnie opgericht (VOC), die exotische goederen en specerijen uit Azië importeerde en verhandelde. De VOC had kantoren in diverse havensteden, waarvan Amsterdam veruit de grootste en belangrijkste was. De pakhuizen lagen vol met specerijen en producten uit verre landen. Aan het einde van de 16de eeuw was de stad uitgegroeid tot de belangrijkste havenplaats van de wereld. In zo'n wereldstad viel geld te verdienen en daar kwamen veel mensen op af. Duizenden immigranten, vooral uit de Zuidelijke Nederlanden (nu België), kwamen naar Amsterdam op zoek naar werk.

De stad groeit

Amsterdam werd overspoeld met mensen die er wilden komen wonen en werken. In 1570 woonden er 30.000 mensen, in 1600 al 60.000 en in 1625 maar liefst 100.000. Amsterdam werd snel veel te klein voor zoveel mensen. Daarom werd er rond 1600 aan de oostkant van de stad, waar vroeger veel scheepswerven waren, een nieuwe wijk gebouwd. De belangrijkste en breedste straat in deze wijk was de Breestraat. Begin 17de eeuw woonden hier vooral rijke kunstenaars en kunsthandelaren uit de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden, zoals Pieter Lastman, Paulus Potter, Adriaen van Nieulant en Cornelis van der Voort.

Al na een paar jaar moest de stad weer worden uitgebreid. In 1613 begon de aanleg van de grachtengordel; de Herengracht, de Keizersgracht en de Prinsengracht. Hier gingen de rijke burgers wonen. Er werden grote, deftige huizen gebouwd. In de kleine straatjes tussen de grachten woonde het gewone volk. Aan de westkant van de stad werd de wijk gebouwd die nu de Jordaan heet. Hier woonden veel mensen met kleine bedrijfjes, zoals schoenmakers, timmerlieden en metselaars. De Lauriergracht in de Jordaan werd een populaire straat voor kunstenaars. Govert Flinck, een leerling van Rembrandt, kocht daar bijvoorbeeld in 1644 een huis. Het had een atelier met de nieuwste snufjes, zoals grote ramen voor extra licht. Rembrandt woonde vanaf 1658 ook in deze buurt, in een huis aan de Rozengracht. Veel bewoners van de Breestraat verhuisden naar deze nieuwe wijken. Rijke Joodse immigranten kochten de huizen aan de Breestraat. Later kreeg deze straat de naam Jodenbreestraat.

Rembrandt, 'Gezicht op Amsterdam', ca. 1640. Ets, 112 x 153 mm. Museum Het Rembrandthuis, Amsterdam

Huizenbouw

De plek waar een huis stond was erg belangrijk. In Amsterdam waren er veel grachten waar huizen langs gebouwd werden. Dat was handig voor het vervoer van goederen over het water, zoals handelswaar of hout voor timmerlieden. Een goede fundering was met die vochtige grond wel nodig, anders zou het huis kunnen verzakken. Hiervoor werden houten palen in de grond geslagen, waarop het huis dan werd gebouwd. Het stadhuis (nu het Paleis op de Dam) werd tussen 1648 en 1655 gebouwd op meer dan 13.000 palen! Huizen werden oorspronkelijk vaak van hout gemaakt, maar in de 17de eeuw kwamen er steeds meer stenen woningen. Een goede fundering werd nog belangrijker, want de huizen werden hierdoor zwaarder.

Huizen van hout waren goedkoper, maar ook brandgevaarlijk. Pas in 1669 werd het verboden om houten huizen te bouwen. Ook de rieten daken waren brandgevaarlijk. Om ze veiliger te maken, werd het riet bedekt met leem, een soort klei. Vanaf het midden van de 17de eeuw werden er dakpannen gebruikt. Om het huis een mooie egale kleur te geven, werd alles geschilderd, de binnenkant en de buitenkant. Dit gebeurde ook bij stenen huizen. Bakstenen hadden niet allemaal precies dezelfde kleur, daarom werden de muren geschilderd. Dat vond men mooier. Als je echt rijk was, liet je stenen op kleur sorteren voor de bouw van je huis, dan hoefde het niet geschilderd te worden.

Isolatie en dubbel glas kende men nog niet. De huizen waren vaak vochtig en koud van binnen. Rijke burgers lieten houten lambriseringen tegen de muren van de belangrijkste kamers timmeren om geen last te hebben van kou en vocht in huis. Er was ook nog geen centrale verwarming. De meeste huizen hadden één kamer waar het vuur altijd brandde, de zogenaamde binnenhaard. De ramen waren gemaakt van kleine glas-in-lood-ruitjes. Grote glasplaten konden ze nog niet maken. De luiken voor de ramen hielden 's nachts de kou buiten en overdag het felle zonlicht.

De rijke inwoners van Amsterdam

Amsterdam had in de 17de eeuw, net als nu, een bonte verzameling inwoners. Jong en oud, arm en rijk, 'rasechte' Amsterdammers en exotisch geklede mensen uit verre landen; ze woonden allemaal in Amsterdam. Deze verschillende soorten mensen woonden vaak in wijken bij elkaar. Buitenlandse kooplieden die naar de Republiek kwamen voor de handel, bevolkten de herbergen. Rijke kooplui woonden in de grote huizen aan een van de grachten van de nieuwe

grachtengordel. De huizen op de gracht waren ingericht volgens de laatste mode, met veel luxe meubels. Deze huizen waren ontworpen door belangrijke architecten als Jacob van Campen, Pieter Post en Philip Vingboons. In de 17de eeuw werd een architect niet meer als ambachtsman gezien maar als kunstenaar. In de Gouden Eeuw werden de ontwerpen van architecten steeds belangrijker. Veel architecten maakten net als kunstenaars een studiereis naar Italië. Daar zagen ze nieuwe bouwstijlen die ze in Nederland ook gingen gebruiken. Uit Italië meegenomen voorbeeldboeken met ontwerpen van Italiaanse architecten als Antonio Palladio en Sebastiano Serlio kwamen hierbij goed van pas.

De armen en het gewone volk

De woonomstandigheden van arme stadsbewoners waren heel anders. Vaak woonden zij met grote gezinnen in kleine ruimtes; de omstandigheden waren slecht. De houten huizen waren brandgevaarlijk en de hygiëne was slecht. Rijke burgers lieten uit liefdadigheid hofjes of 'cameren' bouwen voor arme ouderen. Deze kleine huisjes lagen vaak rond een binnentuin; de oudjes mochten er gratis wonen. Vooral in de Jordaan kun je nog veel van dit soort hofjes vinden. Als je geen ouders meer had, kwam je in een weeshuis terecht. Was je vader of moeder een officiële inwoner van de stad geweest (een zogenaamde poorter), dan kwam je terecht in het burgerweeshuis. Anders werd je opgenomen in een kerkelijk weeshuis of in het almoezeniersweeshuis. Hier was de verzorging minder goed dan in het burgerweeshuis. Zieken werden opgevangen in een gasthuis, een soort ziekenhuis of verpleeghuis. Deze gasthuizen waren vaak eigendom van kerken of kloosters.

Het grootste gedeelte van de bevolking bestond uit eenvoudige arbeiders en mensen met kleine bedrijfjes. Zij woonden bijvoorbeeld in de kleine straatjes van de Jordaan, waar ze een bedrijfje of werkplaats aan huis hadden. Meestal waren ze lid van een gilde, een soort vereniging van mensen met hetzelfde beroep. De leden van een gilde woonden vaak bij elkaar in dezelfde buurt of straat.

Rembrandt was lid van het gilde van St. Lucas, het gilde van de kunstenaars. Behalve kunstenaar was hij ook koopman; hij had een goed lopende kunsthandel. Ook was hij leermeester; een leerling betaalde wel 100 gulden per jaar om bij Rembrandt te leren schilderen. Dat was in die tijd veel geld. Rembrandt verdiende het meest met zijn schilderijen, die voor aanzienlijke bedragen werden gekocht door rijke kooplieden. Hij kon dus een mooi, groot huis kopen.

2. Waar woonde Rembrandt:

Het vroegere woonhuis van Rembrandt aan de Amsterdamse Jodenbreestraat is bewaard gebleven. Hier is nu Museum Het Rembrandthuis gevestigd. Het huis is vanaf 1998 zoveel mogelijk teruggebracht in de staat van rond 1650, toen Rembrandt er woonde. In dit huis kun je goed zien hoe rijke burgers in de 17de eeuw leefden. Laten we eens op een rijtje zetten waar Rembrandt allemaal heeft gewoond:

- 15 juli 1606 **Leiden, Weddesteeg.** Rembrandt werd geboren als negende kind van een molenaar. Zijn geboortehuis stond vlakbij de molen van zijn vader.
- 1625 **Amsterdam, bij Pieter Lastman?** Rembrandt was 6 maanden in de leer bij de schilder Pieter Lastman. Lastman woonde op de Breestraat, ter hoogte van nummer 59, tegenover het poortje naar de Zuiderkerk. We weten niet zeker of Rembrandt ook bij Lastman woonde.
- 1631-1635 **Amsterdam, hoek Breestraat/Zwanenburgwal.** Rembrandt woonde en werkte bij kunsthandelaar Hendrick Uylenburgh. Hier ontmoette hij waarschijnlijk ook Hendricks nichtje Saskia. Na hun huwelijk in 1634 gingen Rembrandt en Saskia bij Uylenburgh wonen.
- 1635-1637 **Amsterdam, Nieuwe Doelenstraat 20.** Dit was een deftige straat waar rijke burgers woonden, allemaal mogelijke klanten voor een kunstenaar als Rembrandt.
- 1637-1639 **Amsterdam, Binnen-Amstel, in het huis 'de Suyckerbackery'.** Rembrandt huurde een huis met een atelier, dat waarschijnlijk groter was dan het atelier in de Nieuwe Doelenstraat. Het huis stond op de plek van het huidige Waterlooplein, ongeveer waar nu de kassa's van het Muziektheater staan.
- 1639-1658 **Amsterdam, (Joden)Breestraat 4.** Hier woonde Rembrandt bijna twintig jaar, de eerste jaren met zijn vrouw Saskia. In 1642 overleed Saskia, een paar maanden na de geboorte van zoon Titus. Geertje Dircx kwam voor de kleine Titus zorgen. In 1647 kwam Hendrickje Stoffels in huis. Zij werd Rembrandts nieuwe liefde en samen kregen ze een dochter, Cornelia. Rembrandt kocht dit huis voor

13.000 gulden, op afbetaling. Voor die tijd was dit een enorm bedrag; een ambachtsman verdiende gemiddeld namelijk maar 300 gulden per jaar. In 1656 ging Rembrandt failliet; het huis werd in 1658 verkocht.

1658-1669 **Amsterdam, Rozengracht.** Rembrandt verhuisde met Hendrickje, Titus en Cornelia naar een huurhuis aan de Rozengracht in de Jordaan (nu nr. 184). Zijn bedrijf werd op naam van Hendrikje en Titus voortgezet.

Rembrandts huis aan de Jodenbreestraat

Het huis, tegenwoordig Jodenbreestraat 4, werd gebouwd in Rembrandts geboortjaar, 1606. Het huis had een trapgevel, zoals veel huizen in die tijd. In 1627 werd het uitgebreid, waarschijnlijk door de beroemde architect Jacob van Campen. Aan de achterzijde werd een stuk aangebouwd, aan de voorzijde werd er een verdieping op gebouwd. De trapgevel werd vervangen door een moderne lijstgevel. Als eerste woonhuis in Amsterdam kreeg het een kroonlijst met daarboven een driehoekig fronton. Dit paste helemaal bij de nieuwe bouwstijl die in de mode was, het Hollands Classicisme. De ramen waren voorzien van luiken, die waarschijnlijk net als bij veel andere huizen aan de buitenkant groen en aan de binnenkant rood geschilderd waren. Het was in die tijd mode om het houtwerk in huis, zoals de kozijnen en de balken van het plafond, Engels rood en okergeel te schilderen.

In 1653 werd er weer druk gebouwd aan de Jodenbreestraat. Door de drassige grond waren de huizen gaan verzakken. Rembrandts buurman had daarom besloten zijn huis te laten opvijzelen: het kwam daardoor bijna een meter hoger te liggen. Hij hoopte dat Rembrandt dit ook zou doen, zodat ze de kosten konden delen. Maar Rembrandt weigerde: hij wilde de gevraagde 125 gulden niet betalen. De buurman besloot het project toch door te laten gaan. Je kunt je voorstellen dat Rembrandt veel last heeft gehad van het lawaai en stof die de verbouwing veroorzaakte. Het was bijna onmogelijk om te werken. Rembrandt maakte in het jaar van de verbouwing dan ook bijna geen schilderijen.

In 1656 ging Rembrandt failliet; een groot deel van zijn geld was op gegaan aan zijn kunst- en rariteitenverzameling en aan verkeerde investeringen, waardoor hij zijn schulden niet meer kon afbetalen. Rembrandts huis en al zijn bezittingen moesten worden verkocht. Van het huis werd per kamer een uitgebreide lijst gemaakt van alle

aanwezige spullen. Deze inventaris is bewaard gebleven. Daardoor weten we hoe het huis er in Rembrandts tijd uitgezien moet hebben. De lijst is een belangrijke hulp geweest bij het inrichten van het museum. Van de spullen in Rembrandts huis op de Rozengracht werd ook een inventaris gemaakt, toen hij overleed in 1669. Deze inventaris is lang niet zo uitgebreid als die van het huis in de Jodenbreestraat. Maar een klein deel van Rembrandts huis was bedoeld om in te wonen. De rest stond in het teken van zijn werk. In het souterrain was de keuken. Op de begane grond, aan de achterkant van het huis, was de woonkamer (de zaal). Waarschijnlijk was er ook een kamertje voor Titus, de zoon van Rembrandt en Saskia.

Keuken

De keuken was een belangrijke plek in huis. Het vuur in de haard was altijd aan. In de keuken werd niet alleen gekookt en gegeten, er werd ook geslapen. Er was een bedstee voor de dienstmeid. Ook was er een waterpomp om water mee omhoog te pompen. Dit water werd niet gedronken, daar was het niet zuiver genoeg voor. In plaats daarvan werd bier met weinig alcohol gedronken. Wijn was alleen voor rijke mensen en speciale gelegenheden.

Sanitair

Badkamers kende men nog niet. Met behulp van een lampetkan en een kom kon je je wassen met het water uit de waterpomp. De wc, de 'poepdoos', stond op de binnenplaats; daaronder was een beerput waarin alle uitwerpselen terecht kwamen. Ook werden er dingen als keukenafval en scherven in de beerput gegooid. Bij opgravingen in 1997 zijn in de beerput o.a. knikkers gevonden en een pot met loodwit, het pigment dat Rembrandt gebruikte voor zijn schilderijen.

De voorgevel van Rembrandts vroegere woonhuis aan de Jodenbreestraat.

Voorhuis

In de 17de eeuw was het heel normaal om een bedrijfje aan, of eigenlijk in huis te hebben. Speciale bedrijfspanden waren er nog niet. Het voorste gedeelte van het huis, het voorhuis, werd gebruikt als winkel, of zoals bij Rembrandt, als kunsthandel. Zo konden mensen vanaf de straat zien wat er te koop was. Wie het kon betalen, richtte zijn voorhuis dan ook sjeek in, om klanten in stijl te kunnen ontvangen. Op de vloer lagen vaak marmeren plavuizen. Het houtwerk bij de deuren en de schoorsteenmantel was zó beschilderd, dat het net marmer leek. Rembrandt had zijn winkel natuurlijk helemaal vol hangen met kunst, geschilderd door hemzelf en zijn leerlingen, maar ook door andere kunstenaars. Naast het voorhuis was de zijkamer, waar Rembrandt verder kon onderhandelen met zijn klanten. Er stond hier zelfs een bedstee, waar reizigers die van ver kwamen konden overnachten.

De schouw in het voorhuis van Rembrandt. Het bovenste deel is geschilderd hout, de zuilen zijn van echt marmer

Kantoortje

In het trappenhuis, achter het voorhuis, was 't cleyne kantoor'. Rembrandt deed hier zijn administratie, maar er stond ook een bed.

De kamer achter de zijkamer

In deze kamer stond een 'pars', waarschijnlijk een drukpers. Hierop drukte Rembrandt zijn etsen af.

De zaal/woonkamer

In de 17de eeuw waren er nog geen aparte slaapkamers. In het hele huis waren bedsteden te vinden, zelfs in de keuken. Deze bedstee was voor de bedienden, die vaak bij hun werkgevers inwoonden. Ook in de zaal, de woonkamer, was een bedstede. Hier sliepen de man en vrouw des huizes. Rembrandt had zijn woonkamer vol hangen met kunst. Dit was niet alleen vanwege zijn beroep. In de 17de eeuw was het heel gewoon om kunst te bezitten. Rijke burgers lieten hun portret schilderen door beroemde kunstenaars en hingen dit in hun huis als statussymbool. Een door Rembrandt geschilderd portret kostte soms meer dan het jaarsalaris van een arbeider en was dus niet voor iedereen te betalen. Hoe meer kunst je in huis had, liefst van bekende kunstenaars, hoe meer aanzien je had. De muren werden daarom vaak van boven tot onder volgehangen met kunstwerken. Zelfs boeren en eenvoudige arbeiders hadden (goedkope) schilderijen en prenten aan de muur hangen.

Verder stonden er in de zaal stoelen en een tafel. Zogenaamde Spaanse stoelen waren in de 17de eeuw in veel huizen te vinden. Ze waren bekleed met stof of leer, soms versierd met franje. Rembrandt had hier ook een spiegel hangen, voor die tijd een luxe artikel dat veel geld kostte.

Een zeventiende-eeuwse Spaanse stoel in Museum Het Rembrandthuis.

Kunstkamer

Op de eerste verdieping was de kunstkamer. Rembrandt had een enorme collectie kunst en rariteiten; van munten tot opgezette vlinders, gipsen beelden en Venetiaanse glazen, maar ook heel veel prenten van andere kunstenaars. Op veilingen kocht hij allerlei kunstvoorwerpen en andere bijzonderheden. Hij gebruikte zijn verzameling om dingen van na te schilderen op zijn schilderijen. Ook gebruikten zijn leerlingen voorwerpen uit de verzameling als oefenmateriaal om na te tekenen. Rembrandts verzameling stond op planken uitgesteld in een aparte kamer. Een dure privé-collectie die in een speciale kamer tentoongesteld werd, kwam in Rembrandts tijd wel voor bij rijke verzamelaars maar bijna nooit bij kunstenaars. Zo'n kamer werd wel een rariteitenkabinet genoemd, niet omdat de spullen raar waren, maar zeldzaam (denk aan het engelse 'rare').

De 'kunstcaemer', waar Rembrandt zijn verzameling kunstvoorwerpen en rariteiten bewaarde.

Atelier

Tegenover de kunstkamer was Rembrandts atelier, de 'grote schilderkamer'. Het atelier lag op het noorden, omdat het licht hier het beste was. Het belangrijkste meubelstuk hier was natuurlijk de schildersezal.

Verder waren er in deze kamer verschillende dingen te vinden die Rembrandt gebruikte voor zijn schilderijen. Pigmenten, olie en een vijzel om verf mee te maken, bijvoorbeeld. Maar ook harnassen en gipsen beelden die Rembrandt als voorbeeld gebruikte bij het maken van schilderijen.

Leerlingenatelier

Helemaal boven in Rembrandts huis was het atelier voor de leerlingen. Zij hielpen onder andere bij het maken verf te maken en leerden hier tekenen. De kamer was met schotten verdeeld in kleine hokjes, zodat ze allemaal hun eigen plek hadden.

Interieurdecoratie

Over de aankleding van Rembrandts huis is weinig bekend.

Waarschijnlijk waren er weinig verschillen met de huizen van andere rijke burgers. Bedsteden hadden gordijnen, gemaakt van dure stoffen, zoals zijde. Gordijnen voor de ramen werden pas in de 2de helft van de 17de eeuw populair; ze waren bedoeld om overdag de zon buiten te houden. In het huurhuis op de Rozengracht waar Rembrandt van 1658 tot 1669 woonde, hingen zulke gordijnen. De muren van veel kamers hadden aan de onderkant beschilderde tegeltjes. Vooral kleurige bloemen en afbeeldingen in blauw en wit van bijvoorbeeld kinderspelen waren populair. De tegeltjes waren niet alleen mooi maar ook handig bij het schrobben van de vloer; ze dienden als een soort plinten.

Door de handel van de VOC veranderde het interieur van de rijke burgers. Er werden bijvoorbeeld vazen van Chinees porselein en dure stoffen geïmporteerd. Ook in Rembrandts verzameling kwamen exotische dingen voor, zoals een Oost Indische poederdoos, gipsen beelden en een paradijsvogel. Op 17de-eeuwse schilderijen van interieurs zie je dit soort dingen ook terug. Kunstenaars als Pieter de Hooch en Johannes Vermeer hebben veel interieurs geschilderd. Op deze schilderijen kun je goed zien hoe welgestelde burgers hun huizen hadden ingericht.

Dit soort tegels werd veel gebruikt in 17de-eeuwse huizen. Ook in Museum Het Rembrandthuis zijn ze te zien.

Opdracht 1 (te doen op school):

Omschrijf je eigen huis:

- Wat voor huis is het? (bijvoorbeeld een appartement, vrijstaand huis, bungalow, rijtjeshuis, twee-onder-een-kap)
- Is het een oud of een nieuw huis? Weet je wanneer het ongeveer gebouwd is?
- Hoeveel verdiepingen heeft het?
- Van welke materialen is het gemaakt? (baksteen, beton, hout, kunststof ...)
- Heeft het huis een plat of een schuin dak? waarmee is het dak bedekt (riet, dakpannen, dakleer ...)
- Hoe is jouw huis aangekleed (schilderijen, posters, beeldjes, planten, met spullen uit een verzameling ...)?
- Beschrijf je favoriete kamer in huis; wat voor meubels staan er, is het groot of klein, hoe is het gedecoreerd? Waarom is dit je favoriete ruimte?

Opdracht 2 (te doen na een bezoek aan Museum Het Rembrandthuis):

Vraag: Noem materialen die in je eigen huis gebruikt zijn maar die in Rembrandts tijd nog niet bestonden.

Antwoord: Beton, kunststof, isolatiemateriaal.

Vraag: Vergelijk het huis van Rembrandt met je eigen huis. Welke kamer ontbreekt er in Rembrandts huis?

Antwoord: De badkamer en de wc.

Vraag: Bij Rembrandt thuis moet het behoorlijk druk geweest zijn. Niet alleen Rembrandt en zijn familie liepen er rond. Noem twee andere groepen mensen die bij Rembrandt over de vloer kwamen.

Antwoord: Klanten; Leerlingen; Dienstbodes.

Vraag: In de kunstkamer kun je zien hoe Rembrandts kunstcollectie er uit gezien moet hebben. Noem twee dingen uit Rembrandts verzameling die in de 17e eeuw duur en zeldzaam waren in Nederland, maar nu niet meer.

Antwoord: Schelpen, opgezette dieren, opgeprikte vlinders, buitenlandse munten.

Boeken over wonen in de 17de eeuw

*C. W. Fock: *Het Nederlandse interieur in beeld, 1600-1900*, Zwolle 2001.

*T. Levie en H.J. Zantkuijl, *Wonen in Amsterdam in de 17e en 18e eeuw*, Amsterdam 1980.

*R. Meischke en H.J. Zantkuijl, *Het Nederlandse woonhuis van 1300-1800*, Haarlem 1969.

*H. J. Zantkuijl, *Bouwen in Amsterdam. Het woonhuis in de stad*, Amsterdam 1993.

Boeken over het Rembrandthuis

*Tentoonstellingscatalogus: *Rembrandts schatkamer*, Amsterdam 1999 (redactie: B. van den Boogert).

*F. Tissink, *Museum Het Rembrandthuis Amsterdam*, Amsterdam 2003

*S.A.C. Dudok van Heel, 'Rembrandt doet in 1639 een miskoop. De geschiedenis van het Rembrandthuis', artikel in: *Kroniek van het Rembrandthuis* 1997/1-2.

*H. J. Zantkuijl, 'Het huis waar Rembrandt woonde', artikel in: *Kroniek van het Rembrandthuis* 1997/1-2

*Rembrandtkrant 3 (2003); op te vragen bij de afdeling educatie van Museum Het Rembrandthuis.

Websites:

www.rembrandthuis.nl

www.rembrandt-amsterdam.nl

<http://rembrandt.startpagina.nl>

www.ckplus.nl

Museumbezoek:

Het bezoek aan Museum Het Rembrandthuis is gratis voor schoolgroepen mits dit minstens twee weken van te voren is afgesproken met de afdeling educatie van het museum.

Voor informatie en boekingen kunt u contact opnemen met de afdeling educatie van Museum Het Rembrandthuis. Tel: 020 5200 400.